

СРЕЗ ТЕШАЊ 1922. И ЊЕГОВА СРЕСКА ИСПОСТАВА ДОБОЈ 1920. ГОДИНЕ

У раду су представљена два архивска документа који се односе на Срез Тешањ¹ и његову Среску испоставу Добој². Настали су на захтјев Здравственог одсјека Министарства народног здравља за Босну и Херцеговину у Сарајеву, а односе се на здравствено стање у Тешњу и Добоју³ и дјеловању здравствених комисија у овим мјестима. Извјештаји се састоје од 34 кратка поглавља, која дају цјеловиту слику Добоја у 1920, односно Тешња у 1922. години.

Документи садрже податке о броју становника, површини и географском положају, тлу, водама, санитетским рејони, улицама и њиховом чишћењу. Такође, пружају низ информација о хотелима, преноћиштима, гостионицама, ашченицама, школама, болницама, амбулантама, борделима, затворима, клаоницама, месницама, начину одвоза мяса из клаонице, водоводима, бунарима, ријекама, отвореним и затвореним каналима, броју кућа по рејонима, броју кућа са заходима и начину одвођења нечистоће из кућа, гробљима, одвозу смећа, јавним заходима, броју и датуму прегледања града, неправилностима које су уочене и лицима која су чинила здравствену комисију.

Документи се налазе у Архиву Босне и Херцеговине у Сарајеву (А БиХ) и чувају се у фонду Здравствени одсјек Министарства народног здравља (ЗОМНЗ). Оба документа су куцана машином, латиничним писмом, српскохрватским језиком, екавског и ијекавског изговора, на пет, односно шест листова. Документе објављујемо вјерно, без икаквих граматичких и правописних корекција.

Њихово публикавање има за циљ њихову већу доступност заинтересованим истраживачима и подстицање на истраживање малих мјеста, односно тема из локалне историје.

¹ Архив Босне и Херцеговине (Даље: А БиХ), Здравствени одсјек Министарства народног здравља (даље: ЗОМНЗ), кут. 68, број 3280/23.

² А БиХ, ЗОМНЗ, кут. 11, број 4042/21.

³ Према Уредби о подјели Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца на 33 области из 1922. године, Тешањ и Добој су улазили у састав Врбаске области.

Поглаварство среза Тешањског

Број 491/1923

Садржај: Извјештај о дјеловању здравствене комисије града Тешња у год. 1922.

Здравственом одсјеку
за Босну и Херцеговину у Сарајеву

Попис

**података који се односе на здравствене прилике града Тешња и
дјеловање мјесне здравствене комисије у години 1922.**

- 1.) број пучанства 3718
- 2.) површина 567464 м²
- 3.) положај града

Град лежи у брдовитом каменитом терену 238 м. над. морем на потоку Тешањка у ували, које је са свијух страна и брдине заштићена.

- 4.) Тло, воде у темељу, мочваре, поднебље

Површина земље је каменита, лако пропустљива, поднебље благо, влажно, мочваре нема.

- 5.) Здравствени рејони, њихов број и припадајуће махале
Здравствени рајони.

- 1.) Хаџи Несух махала
- 2.) Чаршија
- 3.) Авдипашина махала и Серава
- 4.) Циганлук
- 5.) Српска варош.

- 6.) Јавни тргови, њихов положај, површина и здравствено стање

- a.) Чаршија у средини града 921. м² велика.
- b.) Табханиште, пред зградом среског поглаварства дрвећем посађена
- c.) Марвинско сајмиште ван града на цести према Жепчу, 17646 м².

ад а.) чаршија се чисти иза сваког вашара (сваког уторка)

ад б.) чисте апшеници градског поглаварства према потреби

ад ц.) било је пред рат у доброме стању, сада су све ограде труле, дјеломице порушене и покрадене.

- 7.) Главне улице и сокаци, њихов број, дуљина и ширина и здравствено стање

- 1.) Главна цеста Звечај према Добоју 1.3 км 4-5 м широка

У ову главну улицу утјецају:

- 2.) Тепе улица 326 м. дуга 5 м широка
- 3.) Средњи сокак 473 м дуг 4 м широк
- 4.) Чаршија 211 м дуга 4 м широка
- 5.) Серава 463 м дуга 5 м широка
- 6.) Горњи сокак 326 дуг 4 м широк

Гувањски сокак 369 м дуг 3 м. широк

Цигански сокак 121 м дуг 2 м широк

Српски сокак 126 м дуг 1 м широк

Улице и сокаци су уски, старе калдрме у веома лошем стању, посебно у јесен и у зимско доба пуне блата и локава, без канала за занемареним јарковима.

8.) Јавни перивоји њихов број и здравствено стање

Под тачком 6.) б.) описано табханиште на обали потока Тешањке под зградом среског поглаварства.

9.) Творнице. Нема.

10.) Јавни локали

2 хотела, 8 механа, 25 босанских кафана, 2 ашчине, њихово здравствено стање није најбоље, пошто су скоро све смјештене у старим дрвеним кућама. Просторије су у обадва хотела у приземљу влажне, улаз у собе за странце које су сасвим примитивно уређене, води из дворишта преко дрвене штубе, заходи су примитивни са јамом, ударају увијек. Годишња фреквенција странаца је скоро нула.

11.) Јавне и приватне школе

Једна народна основна школа

Један мектеб за мушке

Један мектеб за женске

Једна медреса, све у добром стању.

12.) Болнице, амбулаторија

1. градска амбуланта, у властитој згради, одговара посве овдашњим приликама.

13.) Бордел. Нема.

14.) Апс. Код среског поглаварства у веома лошем стању, не даје се довољно у зими угријати, не одговара никако захтијевима модерне хигијене.

15.) Кланица и меснице

У години 1920. направљена кланица 500 м испод града на потоку Тешањци одговара тешањским приликама. 4 меснице у граду у приватним зградама одржане чисто.

16.) Водовод, врела

Од године 1891. има Тешањ 3.8 км дуг водовод из Врела Краљевац, са резервоаром од 100 м³ 1 км од града удаљеном. Врело ослаби преко љета тако да је већи дио града у љетним мјесецима без воде из водовода, те је онда пучанство упућно на неколико слабих врела. Резервоар је покварен неупорављен, те се пушта вода из врела из саме цијеви водовода, које због тога често пуцају. Цијеви су гвожђене. Иза сваке веће кише помути се вода.

Осим овога водовода има још слиједећих врела.

a.) Шадрван Коцовац, Звечај, Соколску.

b.) Трчице, Бачина вода, Беша.

c.) Главура, Салих Хафизова вода.

d.) Студенац и Врело.

Осим Косовца, Трчице и Звечаја имаду сва друга врела мало воде, пресуше преко љета, те осим споменуте тројице су друга врела из здравственог гледишта сумњива.

17.) Бунари

Неколико кућа има бунара, из којих се вода само за прање и чишћење употребљује.

18.) Чатрње. Нема.

19.) Ријеке, потоци

1. Кроз град тече поток Тешањка са веома мало воде, пресуши преко љетно доба скоро посве. Ограђен је са каменим сухим зидом.

2. Поток Серава ограђен са каменом и цементиран, кроз град покривен, чини канал од 120 м дуљине утјече у Тешанку.

20.) Јавни канали

1.) Под тачком 19.) 2.) описани канал Сереве

2.) У средњем сокаку 200 м дуг канал цементиран, утјече у средини града пред зградом среског поглаварства у Тешању.

21.) Куће, њихов број по рајонима, колико се заходи диме, колико у канал, колико у буре, колико у јаме, и колико без захода.

613 куће

У I рајону 168

У II рајону 193

У III рајону 154

У IV рајону 56

У V рајону 72

од ових са каналом 174 1. среско поглаварство

1 народна основна школа

2 мектеба

1 медреса

са јамом 407

са буретом 51

без захода 11

22.) Гробље

1 српско православно гробље

7 муслиманских гробаља

1 римокатоличко гробље 1 ½ клм. од гробља удаљено, све су добро ограђена већином посађена воћком.

23.) Стрниште

У Косама 1 ½ клм. од града удаљено, ограђено, у добром стању.

24.) Мјесто за сметље, положај према граду

Изнад града покрај марвинског сајмишта.

25.) Јавни заходи, њихов положај, уређење, здравствено стање и.т.д.

Нема.

26.) Припреме за довоз мяса из кланице у меснице
Сваки месар доважа своје месо на властитим колима.

27.) Припреме за чишћење улице, како често се то ради, чишћење захода,
како често

Чаршија се чисти иза сваког уторка (вашара), улице према потреби највише ако
има свако поглаварство на располагање општеника. Заходи се чисте према
потреби.

28.) Број и датум прегледавања града
Преледавање 25/I, 18/II, 15/III, 18/IV, 15/V, 25/VI, 27/VII, 26/VIII, 23/IX, 22/X,
20/XI, 28/XII.

29.) Број непристојности које су биле код овога прегледавања пронађене,
какве немари и како су биле одстрањене.
42 понајвише што се тиче нечистоће у кафанама у авлијама и улицама. Биле су
по власницима одстрањене.

30.) Број казни ради непослуха.
Једна.

31.) Број и предмет унијења које су биле на захтјев подана.
6.) Јесу ли локали или кафане за обрт способне.

32.) Број и предмет оних закључака здравствене комисије које се нису могле
остварити те због којих запрека.
НЕМА.

33.) Број одржаних сједница те тко њима предсједава
12 сједница предсједава увијек срески надлекар.

13 Чланови здравствене комисије
Сулејман Хафиз Ужичанин
Халидага Галијашевић
Дедаге Побрић
Ристи Благојевић
Мустафа Дервић општински биљежник
Др. Рицхард Скутецки срески надлекар

Тешањ 8/II 923.

Извјештај

**односећи се на здравствено стање у граду Добоју, као и о раду
мјесног здравственог повјеренства у години 1920.**

1. Број становника износи око 3.600.
2. Површина подручја града износи 320. дунума 320.000 м².
3. Град лежи у долини Босне а један дио на подножју простирући се брда.
Положај је према ријеки Босни отворен док у осталом је заклоњен од брда.
Висина над морем износи 143.67 м.

4. Тло је већим дијелом каменито /кречник/ а у осталом пјесковито особито око корита ријеке Босне. Подземна вода лежи близу површине. Код дугих киша и топлјења сјега у прољећу постаје корито Босне подводно и мочварно. Поднебље је благо.
5. Град је раздјељен у два здравствена рајона и о:
- I. рајон обухвата дољњи дио града,
- II. рајон чаршију као и у исту утичуће цесте и улице.
6. Јавних пијаца имаде двије и то једна у чаршији, а друга покрај цесте Брод Сарајево, недалеко Рим. Кат. Цркве, и то једна 12000 м², друга 20.000 м². Исте су чисте и у добром стању уздржане.
7. Главних улица имаде двије и то једна у долини /главна цеста Брод-Сарајево/ а друга кроз чаршију. Споредних улица имаде 8. Укупна дуљина цеста изнаша једанаест километара у ширини 3 ½ - 6 м прометне цесте а особито она која води на колодвор је ради великог промета и дугих киша доста блатна. У љети су ове цесте веома прашљиве и за здравље штетљиве. Ово потиче и од туда, што опћина за време рата није могла уздржавати те цесте. Томе би се могло стати на пут код дневних чишћења истих а љети код прскања водом.
8. У средини града налази се градски перивој, између ових главних цеста са површином од 7.000 м².
9. Фабрика имаде једна у Усори и то шећерна удаљена од Добоја 2.8 км. Једна кречана удаљена од Добоја 3 км. Ни једна од истих не упливише на здравствено стање. Уско уз град лежи веома прометна жељезничка станица.
10. Јавних локала имаде у Добоју и Усори: 3 хотела спојене са рестерацијама, 12 гостиона 3 ашчине и 4 преноћишта, који су у добром и чистом стању.
11. Школа имаде 3, једна јавна мушка основна школа, 1 женска основна школа и један мектеб. Зграде су солидно грађене, школске просторије доста велике и не попуњене. Исте су расвјетљене петролеумом, зрачење школа је добро, а снабдивање воде врши се донашањем воде са колодвора. Одпаци и ђубре сакуљупају се у једној зато одређеној рупачи, те се редовито са стране опћине испражњавају, исто тако даје опћина чистити и испражњивати школске заходе.
12. Опћински амбулаторијум смјештен је у опћинској згради и састоји се из једне собе за ординацију, 1-не собе са 2 кревета за тешко обољеле до њихове отпреме у јавну болницу. Ово је недостатно и мањка нужпросторије, те не одговара ни најмање захтјевима једног модерног амбулаторијума.
13. Једна јавна кућа налази се изван града на главној цести: просторије су у добром стању и чисте: Просјечни број проститутки изнаша 4.
14. Код котарске испоставе налазе се 2 просторије за затвор а у згради старе испоставе сада раздјела страже сигурности су 3 собе као затвор на располагање Кот. Суду. Потоње су за кратки боравак у затвору довољне иначе неспособне, јер су премало зрачне и са малим решеткама провиђени.
15. Клаоница имаде 2 и то једна за клање крупне стоке а друга једино за клање свиња. Обје једнако леже једна уз другу на ријечи Босни изван града. Месница

имаде 5, од којих леже 3 на главној цести, једна близу колодвора, а 1 у чаршији. Све одговарају захтјевима те нијесу штетљиве за здравље околици.

16. У години 1914. започето је са градњом водовода који се за време рата није могао наставити, а сада поновно није могуће истог свршити, ради високих материјалних цијена. Будући бунареви у љети пресуше те у Добоју веома мањка у води за пиће.

17. У свему у Добоју и Усори имаде 9 јавних и 67 кућних бунарева, сви су обични бунареви покривени те дјеломично са пумпом а дјеломично са кофом. У I рајону имаде 7 јавних и 10 кућних бунарева, у II рајону 2 јавна и 57 кућних бунарева. Сви су у добром стању, али вода већим дијелом нездрава. Бунареви у долини имају већим дијелом добру воду. У љетним мјесецима пресуше већи део бунарева како је већ напред наведено, тако да је становништво приморано носити воду из бунара са колодвора док за појење марве употребљују са ријеке Босне.

18. Чатрња нема.

19. Отворени бунареви не постоје.

20. У дољњем дјелу града имаде неколико затворених канала који воде у поток Лијешањ, док остали на подлеђу брда водећи из чашије су отворени и воде такођер у поток Лијешањ. -Будући стање воде у ријеки Босни код великих киша нарасте те је виша од потока Лијешња који пролази кроз град, уздржаје воду потока Лијешња који тада прелије и подводи земљишта између истог и ријеке Босне, те доводи кадкада и до опасних поплава иза којих онда остаје муљ и разна нечист, која у љетним мјесецима закужи зрак. Што више чишћење потока Лијешња је стога веома потребно.

21. Кућа имаде у I рајону 198 у II рајону 507 од тога имаде 7 чије су рупе од захода спојене са каналом, 462 са бурадима, 146 са обичним рупама, а 90 без захода. Све јавне зграде и школе имаду заход, чишћење захода врше странке на свој трошак.

22. У Добоју имаде 2 гробља, једно лежи изван града на једном брду и то за римо католике, православне и жидове. Друго гробље лежи са обје стране цесте која води на Усору за муслимане, које није препуњено али подводно ограђено и са појединим дрвећем засађено.

23. Стрвиште налази се изван града 1 ½ км удаљено ограђено али премалено.

24. Ћубре и сметље извози се од појединих грађана на поља, док у појединим кућама скупља се сметље као и разни одпаци у затворене сандуке, које бацају тада у ријеку Босну. Предлог да би се недељно сметље сакупљало у једна зато најмљена кола, које трошкове би имали сносити поједини куће власници, није се могло до сада провести.

25. Јавних захода имаде у Добоју 2, близу пијаци у чаршији, а и на сајмишћу, које осим разних трговаца употребљују и сељаци који недељно долазе на пијацу. -Успостава даљњег броја јавних захода био би веома нужан.

26. Особита превозна средства за превоз меса нема, те поједини месари превозе месо у месницу својим колима или сандуцима.

27. Чишћење цеста врши опћина.

28. Здравствених комисија одржавало се је у години 1920. и то вазда у другом рајону: 18/I, 21/III, 26/V, 30/VI, 14/VII, 21/VIII, 11/IX, 9/X, 16/XI и 26/XII.

29. Број здравствених неуредности износио је 69. Мање неуредности одстрањене су одма на лицу мјеста, док су ради већих неуредности странке позване котарској испостави гдје им је под пријетњом новчане глобе и ознаком времена одређеном, да ове мањкавости одстрани. Особите здравствене неуредности нијесу пронађене.

30. Ради непослуха у одстрањивању здравствених неуредности бијаху и некоји грађани кажњени.

31. Котарска испостава није тражила никакво лијечничко мијење.

32. Здравствених сједница обдржавано је свега 3 којима је присијео управитељ кот. испоставе.

33. Све закључке повјеренстава су проведене.

34. Мјесно здравствено повјеренство се је састојало из следећих чланова:

Управитељ кот. исп. Фрањо Стамбук односно Мато Спахић као предсједник.

Градски лијечник Др. Симон Леви као подпресједник.

Градски биљежник Јосип Сафнер као перовођа.

Градоначелник Мехмед Х. Мујагић.

Кот. надветеринар Јоаким Швагер.

Опћински вијећници:

Гјуро Војковић

Хафиз А. Рудановић

Муктари:

Ибриш Јусичић

Халил Мулаомеровић

Књез:

Саво Прица

У Добоју, дне 10. јануара 1921.